Visszatérõ történelmi esélyek

Nem mindennapi eset a történelemben, és ez különösen vonatkozik az erdélyi magyarság történetére, hogy bizonyos esélyek újra megjelennek a láthatáron, amikor minden lezárultnak tûnt, már-már a múlt emlékei közé, a történészek, a történelem kutatóinak területére kerültek. Mirõl is van szó? Két olyan társadalmi kategória szerepének újraelemzéséhez kell visszatérnünk, melyek az erdélyi magyarság szerepének, sorsának tényezõi voltak. Az erdélyi magyar földbirtokos osztály, és a közbirtokosságok történelmi szerepének bizonyos fokú, bizonyos szintû újraindulásáról van szó. Az ezredforduló útjait járjuk. Már csak négy hónap van hátra, s belépünk a harmadik évezredbe. Az elõbbiek tekintetében számunkra, Románia állampolgárai számára, ígéretesen indul a XXI. évszázad és a harmadik évezred. Jogalkotásunk, parlamentünk elfogadta az 1/2000. számú törvényt, amely három szempontból is történelmi jelentõségûnek kellene bizonyuljon, ha a törvény korrekt alkalmazást nyer, és elvárásaink teljesülnek, éspedig: elõrelépés a magántulajdon sérthetetlenségi elvének visszaállítása, valódi piacgazdaság újraszületésének momentuma, és az Európai Unióba való belépés elkerülhetetlen feltételének teljesítése.

Az említett 1/2000. sz. törvény háromszorosan is hozzájárul a fent jelzettek teljesüléséhez. Elsõ helyre kívánkozik az a szerep, melyet a 18/1991. sz. törvény kihagyásainak és visszáságainak kiigazítása terén betölt, s nem elhanyagolhatók azon elvárások sem, melyek a kihagyásokhoz és visszásságokhoz kötõdõ visszaélések megszüntetéséhez vezethetnek. Másodszor meg kell említenünk a hajdan (1945–1949-ben) kisajátított földbirtokok, kastélyok, udvarházak visszaszolgáltatását, mely a föld esetében a felsõ határ 50 ha, a kastélyok és udvarházak esetében a még meglévõ, létezõ teljes állagra vonatkozik. Harmadszor említjük a közbirtokok, közbirtokosságok visszaállítását. Ez utóbbi nagyon fontos tényezõvé válhat az erdélyi, de különösen a székelyföldi magyarság gazdasági helyzetének és szerepének megszilárdításában, hiszen a fakitermelés és -feldolgozás, és az ahhoz kapcsolódó kisipari és kereskedelmi tevékenység a múltban (1950 elõtt) fontos szerepet töltött be e vidék lakói létfeltételeinek biztosításában.

Amíg a földtulajdon és hajdani kastélyok és udvarházak tulajdonkérdésének rendezése a kisebb számú hajdani földbirtokosokat, a 10–15 ha fölötti területen gazdálkodó középbirtokosokat érinti, addig az erdõtulajdon kérdésének rendezése százezres tömegeket érint. Míg a hajdani földbirtokosok és nagybirtokosok esetében a törvény 10 ha erdõ nagyságban szabja meg a visszajuttatás felsõ határát, addig a közbirtokosságok esetében nincs ilyen határ. A törvény mégis, közvetett módon bizonyos korlátozásokat tesz lehetõvé. Az erdõs területek rendeltetését, felhasználási módját illetõen kivételeket szab meg a visszajuttatás kérdésében. A közbirtokossági erdõk visszaadásának útjában is vannak akadályok. Az elmúlt 50 év alatt történtek adminisztratív átszervezések. Adminisztratív jellegû újrafelosztások miatt, a visszajuttatáskor bizonyos helységek elõnytelen helyzetbe kerülnek, amelyeknek fõ kárvallottjai leginkább a székely falvak, helységek.

A törvényt, amelyet Lupu-törvénynek is neveznek – a törvényjavaslat elõterjesztõje, a parasztpárti Lupu szenátor után – évekig szabotálták, asztal alá seperték a parlamentben, mert az ellenzéknek határozott érdekei fûzõdtek az elodázáshoz. Ehhez a vonalhoz egyes kormánypárti parlamenti tagok is csatlakoztak. Két indok állt a huzavona mögött. Egyrészt a korrupció, másrészt a nacionalizmus. Egyeseknek érdekei fûzõdtek a még állami tulajdonban maradt földekhez, erdõkhöz és ingatlanokhoz, másokat meg zavart annak a gondolata, hogy a kisebbségiek is – fõleg erdélyi magyarok – részesei legyenek a hajdan államosított vagyonok visszajuttatásának, vagy a kártérítésnek. Külsõ és belsõ nyomásra kénytelen volt a parlament dönteni, megtenni a már nyolc

éve esedékes lépést és megszavazta az 1/2000. sz. törvényt. A 18/1991. sz. törvény alkalmazása után örökölt zûrzavarnak a rendezése szinte megoldhatatlannak tûnik. Országos szinten 6–700 ezer között van a vagyonjogi perek száma a törvény végrehajtása során keletkezett zavarok és visszaélések miatt. A hazai adminisztráció és igazságszolgáltatás nem is tesz különösebb erõfeszítést e téren. A közigazgatásban sokaknak személyes érdeke, hogy ne tisztázódjanak e kérdések, az igazságszolgáltatásnak és az állami költségvetésnek jelentõs jövedelemforrást jelentenek ezek a perköltségek. Csak egy példát említsünk: a visszaszolgáltatott föld tulajdonjogát igazoló hivatalos okiratokat nyolc év után az esetek nagy hányadában máig sem állították ki.

A második kérdéscsoport, vagyis a hajdan kisajátított földbirtokosok földjeinek, kastélyainak, udvarházainak visszaszolgáltatása és – ahol ez nem lehetséges – a kártérítés megítélése és kifizetése szintén olyan feladat, melynek végrehajtása a 2000. választási évben nem tûnik kivitelezhetõnek, megvalósíthatónak. Az állami - adminisztratív apparátus nem is érdekelt és nem képes e feladat megoldására. Régen mûködnie kellene a föld felmérésének és kimérésének, ahhoz, hogy 2000 végéig ez a tevékenység megtörténjen, azonban a legtöbb megyében még el sem kezdõdött, arra hivatkozva, hogy nincsen rá elegendõ személyzet. Összesen a benyújtott több tucatból 2–3 megyében került napirendre néhány visszaigényelés ez év augusztus közepéig.

A harmadik kérdéscsoport az erdõk visszaszolgáltatása. Itt is számos akadály nehezíti e kérdés rendezését. Kezdõdik azzal, hogy a 18/199. sz. törvény alkalmazásakor számos visszaélés történt. Az akkori vezetõ testületek tagjai, köztük egyes szenátorok és képviselõk is kaptak egy ha erdõt, akik nem voltak jogosultak, jó helyen, értékes faállománnyal. Ezeket sürgõsen letarolták, eladták nyers, feldolgozatlan faanyagként vagy deszkaként, fõleg exportra, valutáért. Hasonlóképpen jártak el azok is, akik jogos tulajdonosként kaptak vissza egy ha-t. Újraerdõsítésre nem kötelezte senki õket és ez nem is történt meg. Ez az egyik erdõtaroló kategória, a másik maga az állam. Az elmúlt 10 év alatt az exportban végig elõkelõ helyen szerepelt a faexport, mégpedig fõleg rönkfa és deszka. Ugyanakkor a fafeldolgozó ipar csõdbe ment és jóformán bagóért privatizálták. Az erdõ újjászületését, újratelepítését teljesen elhanyagolták, természetesen mindezek felett az Erdészeti és Környezetvédelmi Minisztérium szemet hunyt. Hasonlóképpen jártak el a megyei Erdészeti Fõigazgatóságok is.

A székely erdõbirtokosságok kérdésében is, Hargita és Kovászna megyék esetében, jelenleg az 1989 elõtti területi, adminisztratív átszervezések, erdõs területek más szomszédos Kárpátokon túli megyékhez való csatolása eredményeképpen nem fedezhetik a jogosan visszaigényelt területeket. Kovászna megye esetében több mint 100 ezer ha a deficit.

Ez is egy komoly akadálya az 1/2000. sz. törvény alkalmazásának.

Ilyen körülmények között, e bemutatott állapot alapján érthetõ, hogy különleges hangsúlyt kap az 1/2000. sz. törvény becsületes, korrekt alkalmazásában, végrehajtásában érdekelt csoportok érdekvédelmének kialakítása. Erre szeretnénk a továbbiakban kitérni.

Mintegy négyszáz család van, melyeknek utódai, leszármazottai kártérítésre jogosultak, a már említett, 1945–1950 között elkövetett méltánytalanságok, törvénytelenségek miatt. Körülbelül négyszáz kastélyt és udvarházat, hatezer ha szántóföldet, négyezer ha erdõt igényelnének vissza a jogosultak. A kérdés az, hogy mikor, milyen állapotban fognak a visszaszolgáltatott javak tulajdonosaikhoz visszakerülni, és azok mit fognak tudni vele kezdeni?

Nagyon biztató körülmény viszont az, hogy a feltett kérdések nem érik váratlanul és felkészületlenül az érintetteket. Létrehozták az õket összefogó, mozgósító és érdekvédelmüket képviselõ Castellum Alapítványt, Nagyenyed székhellyel.

A Castellum Alapítvány 1999. szeptember 4-én Nagyenyeden találkozót szervezett tagjai számára, melyen részt vettek az itthon maradottak mellett a kivándoroltak is, akiket a sors a világ különbözõ részeibe szórt, Magyarországra, Nyugat-Európába, Amerikába, Ausztráliába.

A találkozó napirendjének témái két csoportra oszlottak:

- hogyan tagolódhatnak vissza az említett leszármazottak az erdélyi magyar közéletbe és kultúrába, hogy az elõdeik által az elmúlt évezred során kialakított tradícióknak méltó folytatói lehessenek? Ha a törvény elõírásai érvényesülnek, az illetékesek birtokaikhoz jutnak, még ha az a kisajátított vagyonnak csak a töredéke is. Mit tehetnek az erdélyi magyarság kulturális felemelkedéséért?;

- a másik napirenden szereplõ témakört röviden így lehetne összefoglalni: a kilátásba helyezett részvagyon visszanyerése után, az adott helyzetben és feltételek között, mit lehet azzal kezdeni? Melyek az újrakezdés, újraindulás lehetõségei, hogyan lehet és kell élni a mezõgazdaság jelenlegi viszonyai között azokkal városon és falun? Kinyilvánították azt a szándékukat, hogy példamutató, példa értékû kezdeményezéseket indítsanak, és a saját érdekérvényesítés mellett, a közjót szolgálják.

A tanácskozásnak véleménykérési, tanácsadási jellege volt. E cikk szerzõjét kérték fel a téma bemutatására, tanácsok, útmutatások elõterjesztésére. Ezekre szeretnénk röviden kitérni.

A csapda elkerülésének érdekében a törvény végrehajtását illetõen számolni kell a hazai viszonyokkal, ismerni kell a végrehajtási szabályozást, a gazdasági körülményeket. A csapda pedig maga az állam szervei, intézményei, az általuk hozott esedékes intézkedések a törvény végrehajtásában. A másik csapda a gazdasági helyzet, a piac és annak tényezõi, mint az infláció, a tõkehiány, a hitel megoldatlansága, a magas kamatok, a mezõgazdasági termékek, élelmiszerek piacának folyamatos beszûkülése, a fizetõképes kereslet csökkenése. Innen adódik, hogy a termékek ára gyakran messze elmarad az infláció mögött. Ugyanakkor a termékek felvásárlásának a megbukott rendszertõl örökölt és jelenleg is létezõ, sõt egyre erõsödõ monopol rendszerének fenntartása kedvezõtlenül befolyásolja a felvásárlási árakat. E folyamat nyertese a lánckereskedelem, vesztese a mezõgazdasági termelõ. E kérdéscsoporthoz sorolható az is, hogy nincs földpiac, a földnek nincs ára, hiányoznak a kialakult földbérleti viszonyok is, nem lehet beszélni méltányos földbérletrõl sem.

A felsoroltakat az indulás buktatóinak tekinthetjük, azonban vannak még más tényezõk is, amelyek ugyancsak nehezítik az újrakezdést. Röviden összefoglalva: az esetek túlnyomó többségében a visszanyert földön kívül a termelés semmilyen más tényezõje nem fog az induló gazdálkodó rendelkezésére állni (szerszámok, gépek, gazdasági épületek, állatállomány stb.).

Az esedékes visszaigényelt és visszakapandó tízhektárnyi erdõt illetõen fennáll az a veszély, hogy valahol egy letarolt hegyoldalon mérik ki a járandóságot, és a tulajdonost fogják kötelezni az újratelepítésre.

A visszakapandó kastélyok, udvarházak és más épületek nagy többségükben tönkrementek, romosak. Mit lehet tanácsolni ilyen helyzetben? Legfennebb az önérzetre, a józan ítélõképességre lehet és kell hivatkozni, mivel a visszajuttatott vagyont minden körülmények között el kell fogadni! Az összefogás módszerével kell élni és az abban rejlõ lehetõségeket kihasználni. Ennek érdekében a Castellum Alapítványt komoly és hatékony érdekvédelmi szervezetté kellene tenni. Mindenekelõtt élni kell azzal a lehetõséggel, ami egyénileg nehezen és nagy anyagi áldozattal valósítható meg: jogtanácsost vagy jogtanácsosokat kellene alkalmazni a várható méltánytalanságok, jogi kijátszások kivédésére. A termõföld esetében a tét a föld (talaj) minõsége, éppen ezért lehetõvé kell tenni a föld lehetõleg egy táblában való visszanyerését, ami a modern és eredményes gazdálkodás egyik feltétele. A visszakapott erdõ esetében ragaszkodni kell, hogy az lehetõleg fásított és ne leirtott terület le-

gyen. A kastélyok és udvarházak esetében lényeges a meglévõ állapot felmérése és a jelenlegi állag megvédésének kikényszerítése törvényes eszközökkel, elejét véve a további rombolásnak, valamint cél, a visszaítélés után, a tulajdont igazoló okiratok minél gyorsabb megszerzése.

Az erdõk visszajuttatásánál, ha sikerül érvényesíteni a jogokat, és nem letarolt területhez jut a leendõ tulajdonos, nem vetõdik fel a tõkebefektetés kérdése. Egyáltalán nem volna felesleges bemutatni, hogy valamikor a közbirtokosságok által igazgatott, gondozott erdõk esetében ismeretlen fogalom volt azok letarolása, kiirtása és elkerülhetõ volt az ahhoz kapcsolódó földcsuszamlás, erózió és más katasztrófák feltételeinek a kialakulása.

A kastélyok és udvarházak esetében komoly gondot okoz helyreállításuk, restaurálásuk, ami lényeges pénzügyi erõfeszítést fog igényelni a tulajdonostól. Ha a jogaikba visszaállított tulajdonosoknak módjuk lesz ilyen befektetésre, akkor ez távlatokban jövedelemforrást is jelenthet. Az ilyen épületek tõlünk nyugatabbra mind nagyobb szerepet játszanak a faluturizmusban. Kívül kastély, belül vendégfogadó, vagy szálloda. Érdemes tehát tõkét befektetni, vagy egy tõkével rendelkezõ és befektetni szándékozó üzlettársat keresni. A Romániai Magyar Gazdák Egyesülete keretében Gál Ödön foglalkozik e kérdéskörrel, s mint a probléma szakértõje, minden vonatkozásban útbaigazítással, tanáccsal tud szolgálni. Mindenesetre figyelni érdemes arra, hogy e kérdésben helyi, megyei szinten máris a jogosultak kijátszására törekednek a törvény félremagyarázásával. Csak az udvarházak visszajuttatására akarnak szorítkozni. A kastélyok visszajuttatását, visszaadását meg akarják, meg szeretnék tagadni azon a címen, hogy muzeális érték, kultúrkincs, és az állami muzeális alapban kell maradniuk. Érdekes, hogy erre csak most, 50 év után jöttek rá. Mostanig nem tudták, hogy a kastélyok a megsemmisülés sorsára vannak ítélve, és hogy mekkora kulturális örökség megy veszendõbe. Most, hogy hajdani magyar tulajdonosaikhoz kellene visszakerülniük, egyszerre nemzeti kinccsé váltak, és a hajdani létrehozóiktól, valamikori gondozóiktól vagy azok örököseitõl kell félteni.

Végül eljutottunk a legnehezebb témához, a visszanyert föld hasznosításának kérdéséhez. Már említettük, hogy a gazdálkodás tényezõi közül az indulásnál csupán a föld fog rendelkezésre állni, tehát a többi struktúrát létre kell hozni, ami szintén tõkebefektetést fog igényelni. Ideális helyzet alakulhat ki abban az esetben, ha az illetõ tulajdonos agrártechnikai és agrárgazdasági ismeretekkel rendelkezõ egyén, aki 30–50 hektáros területen létre tud hozni egy farmot, esetleg társulást szervez a falubeliekkel. Egy ilyen vállalkozásból a vidék is sokat nyerhet, mert modellértékû mintafarmok születhetnének, és ez jelentõs elõrelépést jelentene a mezõgazdaságban.

Sokat segíthetne egy ilyen kezdeményezésben, ha a földjét visszakapott tulajdonos egy befektetõt, egy tõkével rendelkezõ vállalkozó társat találna, ami megkönnyítené és meggyorsítaná az újraindulást. Mindenesetre az RMGE elvárja tagjai közé a leendõ farmereket, és minden kérdésben rendelkezésükre áll!

Végül a bemutatott anyagok tükrében szólni kell egy nagyon fontos problémáról, éspedig e vonatkozásban nagyon idõszerûvé vált érdekvédelmi kérdésrõl. Amint az elmondottakból kiderül, a hajdan kisajátítottak már gondoltak erre és létrehozták érdekvédelmi szervezetüket (Castellum Alapítvány). A feladat most annak továbbfejlesztése, bõvítése. Ami az erdõiket visszakapó közösségeket illeti, azok sem hanyagolták a kérdés eme oldalát. Újraalakították a közbirtokosságokat, az államosítás elõtti tradíciókra támaszkodva. Merjük remélni, hogy ez a hajdani faluközösségek újraindulásának kezdetét jelenti. Talán nem felesleges odafigyelni, hogy Magyarországon milyen fontos kezdeményezések történtek e vonatkozásban. E kérdéskörben legkompetensebb szakértõ Garda Dezsõ, Hargita megyei RMDSZ parlamenti képviselõ. Hozzá lehet fordulni teljes bizalommal. Az *Erdélyi Gazda* címû folyóirat már a téma napirendre tûzésekor odafigyelt a kérdésre, és próbált út-